

Een klasse-apart!

Toen na de bevrijding van Zuid-Nederland, najaar 1944, een aanvang werd gemaakt met de wederopbouw van de Nederlandse krijgsmacht, welke opbouw na de capitulatie van Duitsland op 5 mei 1945 en de hieropvolgende algehele bevrijding van Nederland krachtig werd voortgezet, kon men voorlopig nog niet over dienstplichtigen van de nieuwe naoorlogse lichteningen beschikken. Inplaats hiervan werden zee-, land- en luchtmachtstroepen voornamelijk bemand met vrijwilligers, met het oog op de nog te voeren strijd in het Verre Oosten OORLOGSVRIJWILLIGERS genoemd.

Zij vormden, tot de komst van de eerste naoorlogse dienstplichtigen in mei 1946, de hoofdmoot van de nieuwe krijgsmacht. In 1945-46 vertrok het overgrote merendeel van hen voor een driejarig verblijf naar Nederlands-Indië, waar zij met de wapenbroeders van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger de eerste Nederlandse troepen waren die in dit rijksdeel, na een 3 1/2 jaar durende Japanse onderdrukking, voet aan wal zetten.

Een kleine kern uit deze OVWs ging in 1948-50 over in beroepsdienst en in 1987 zal de laatste oud-OVW de Koninklijke Landmacht met pensioen verlaten. 1)

Aan het fenomeen OORLOGSVRIJWILLIGER uit de jaren 1944-1950 is dit artikel gewijd.

1. Voorgeschiedenis

Tijdens de tweede wereldoorlog werden door de Nederlandse regering in Londen plannen gemaakt om na de bevrijding van het moederland met een Nederlandse strijdmacht deel te nemen aan de oorlog tegen Japan.

Na uitvoerige besprekingen in de voorafgaande jaren werd in 1944 een urgentieprogramma opgesteld en de omvang van de Koninklijke Landmacht als volgt voorgesteld:

- een Expeditionaire Macht bestaande uit een legerkorps met twee à drie divisies, totaal 60.000 man;

- 15 Gezagsbataljons voor de beveiliging van het bevrijde gebied in Indië genaamd GBI's met totaal 15.000 man.

Bovendien werd in het urgentieprogramma van 1944 gesteld dat Nederland met 20.000 man zou deelnemen aan de bezetting van Duitsland, wanneer dit land eenmaal overwonnen zou zijn.

Aangezien aan de bevrijding van Nederlands-Indië een landing moest voorafgaan, achtte de regering de indeling van een mariniersbrigade gewenst. Deze zou in de Verenigde Staten worden opgeleid. Teneinde ook het varend bestand op overeenkomstige sterkte te brengen was voor de Koninklijke Marine aan een uitbreiding met 10.000 man, inclusief de Mariniersbrigade gedacht.

Tenslotte zou de mankracht van de Luchtmachtstroepen (LSK) worden uitgebreid o.a. om de reeds van Australië uit opererende squadrons van de Militaire Luchtvaart KNIL met tenminste 2000 man te versterken.

In het kader van dit artikel worden de oorlogsvrijwilligers bij de Koninklijke Marine inclusief het Korps Mariniers, alsmede de Luchtmachtstroepen verder buiten beschouwing gelaten. Om deelname aan de strijd in het Verre Oosten zo spoedig mogelijk na de bevrijding van Nederland te laten plaatsvinden, werd met de Britse legerleiding overeengekomen dat de

Expeditionaire Macht zou bestaan uit zgn. lichte divisies; hiertoe zouden gedurende vier maanden officieren en onderofficieren in Engeland herschoold en opgeleid worden. De volgende vier maanden zou het aldus gevormde kader gebruikt worden voor het opleiden van de oorlogsvrijwilligers, de manschappen dus van de divisies. De negende maand was bestemd voor verscheping naar het Verre Oosten, waarna na nog vier maanden aanvullende tropenopleiding tevens acclimatisatie, de divisies inzetbaar zouden zijn.

Veel verder dan deze plannen was men in Londen in de zomer van 1944 nog niet. Wel stond inmiddels vast, dat de geplande troepenmacht voorlopig niet op de been gebracht kon worden met dienstplichtigen. De ontwrichting bij de administratieve diensten, bevolkingsregisters, etc. zou het registreren en oproepen van nieuwe lichten dienstplichtigen op korte termijn onmogelijk maken. Tevens was er de moeilijkheid dat uitzending van dienstplichtigen naar Indië zonder hun toestemming door de Grondwet was verboden. Dat moest dus ook nog bij wet geregeld worden. 2)

Zodoende viel de keuze van de regering op het recruterende van vrijwilligers en besloot de minister niet alleen de Gezagbataljons voor Indië, maar ook de Expeditionaire Macht uit deze categorie samen te stellen. Hij meende dat aan de Nederlandse jeugd niet de gelegenheid mocht worden onthouden zijn bereidwilligheid te doen blijken om vrijwillig deel te nemen aan de bevrijding van Nederlands-Indië en aan het herstel van orde en vrede aldaar.

2. Ontwikkelingen in de tweede helft van 1944

Inmiddels was op 6 juni 1944 de invasie op de Normandische kust door de geallieerden begonnen. Op 12 september overschreed het 9e Amerikaanse leger onder generaal Simpson de Nederlandse grens in Zuid-Limburg en twee dagen later werd Maastricht bevrijd. 17 September begon de operatie 'Market-Garden', die leidde tot de gedeeltelijke bevrijding van Noord-Brabant, gevolgd door de bevrijding van de gehele provincie en het grootste deel van Zeeland in oktober en november 1944.

Zoals in het voorgaande reeds vermeld is, had de regering besloten een beroep te doen op vrijwillige aanmelding inplaats van het oproepen van dienstplichtigen. Teneinde hieraan een wettige basis te geven verscheen een Koninklijk Besluit, aangevende dat ten behoeve van de vorming van de strijdkrachten, welke zouden dienen ter versterking van de gewapende macht in Europa en voor deelneming in het Verre Oosten, oorlogsvrijwilligers (OVWs) zouden worden aangenomen. Dit KB dd. 1 oktober 1944 nr. 1 (Staatsblad E. 129) werd bekend onder de naam Oorlogsvrijwilligersbesluit.

Teneinde alle belangstellenden op duidelijke wijze kennis te laten nemen van de inhoud van dit KB verscheen een handzaam boekje, de omslag gesierd met de Nederlandse vlag en de aanhef: 'Nederlanders kent U plicht!', terwijl de tekst werd vervolgd met: 'Uw plicht: oorlogsvrijwilliger' (zie afb. 1). De inleiding van het boekje was samengesteld door de Luitenant-Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië H. van Mook; hij riep de Nederlanders, niet jonger dan 18 en niet ouder dan 36 jaar op zo spoedig mogelijk aan de bevrijding van het door de Japanners overheerste Indië deel te nemen. Het boekje gaf in het kort antwoord op de vragen:

- Wat zijn oorlogsvrijwilligers?
- Wie kunnen oorlogsvrijwilliger worden?
- Hoe wordt men oorlogsvrijwilliger?
- Welke zijn de mogelijkheden voor de oorlogsvrijwilliger?
- Welke positie bekleedt de oorlogsvrijwilliger in de maatschappij?
- Welke zullen de demobilisatievoorwaarden, het pensioen-, de invaliditeitsuitkeringen enz. zijn?

Een van de belangrijkste punten van het Oorlogsvrijwilligersbesluit was dat de OVW verplicht was overal ter wereld dienst te doen waar de minister van Oorlog (of Marine) zulks nodig achtte. 20 November stelden de beide ministers de verbandacte vast ten behoeve van het aannemen van militairen als oorlogsvrijwilliger. De duur van de dienst was de tijd, dat dienstplichtigen of een deel daarvan buitengewoon in werkelijke dienst waren hetgeen - gezien de oorlogsstaat waarin het land zich bevond - door de OVW's werd vertaald als 'voor onbepaalde tijd'.

In diverse plaatsen in het bevrijde zuiden van het land werden Aanmeldingsbureaus voor Oorlogsvrijwilligers geopend, alwaar de kandidaten zich konden aanmelden. Ter coördinatie van deze OVW-bureaus werd op 15 december 1944 te Eindhoven het (voorlopig) Centraal Vrijwilligers Bureau (CVB) geopend. Het CVB had o.a. tot taak de oorlogsvrijwilligers die door de OVW-bureaus waren geworven, volgens behoefte toe te wijzen aan de drie krijgsmachtdelen. Teneinde de door het voorlopig CVB aan de Koninklijke Landmacht toegewezen OVW's administratief te verwerken, richtte de minister van Oorlog eveneens te Eindhoven op 15 januari 1945 het Centraal Indelingsbureau Koninklijke Landmacht (CIKL) op. De animo om gewapenderhand aan de strijd deel te nemen is zeer groot geweest. Vele duizenden jongelui meldden zich en vaak stonden lange rijen voor de OVW-bureaus, die de enorme toevloed vaak niet dagelijks konden verwerken.

3. Gang van zaken na 5 mei 1945

Na de algehele bevrijding van Nederland werden in de zojuist bevrijde provincies eveneens OVW-bureaus geopend. 3) De belangstelling voor dienstname was zó groot, dat geselecteerd kon worden. De minister van Oorlog bepaalde dat zij die reeds deel uitmaakten van de Binnenlandse Strijdkrachten 4) voorkeur zouden genieten bij hun inlijving in de krijgsmacht (zie afb. 2). Dit hield in dat vele duizenden die zich aanmeldden en niet tot de BS behoorden, na een voorlopig geneeskundig onderzoek huiswaarts werden gezonden in afwachting van hun eventuele inlijving.

Hierdoor is niet alles gegaan zoals bij het opstellen van de plannen werd verwacht. Het was niet mogelijk de stroom van OVW's onmiddellijk te verwerken en helaas moesten velen die zich spontaan hadden aangemeld lange tijd wachten alvorens zij voor de dienst konden worden opgeroepen. En zo waren er ook die, het wachten beu, afhaakten omdat ze inmiddels emplooi in de burgermaatschappij hadden gevonden. Hoewel slechts een gedeelte hiervan uiteindelijk is aangenomen hebben zich meer dan 250.000 oorlogsvrijwilligers gemeld!

4. Onderscheidingsteken

Bij het maken van de plannen te Londen in 1944 besloot men de oorlogsvrijwilligers een onderscheidingsteken op de uniform toe te kennen. De heer Gerard Rutten, 5) een journalist die naar Engeland was ontkomen en bij de voorlichting van het Ministerie van Oorlog te Londen was tewerkgesteld, ontwierp het embleem dat afgeleid was van het wapen van Batavia (zie afb. 3). Hij koos dit omdat het grootste gedeelte van de OVW's bestemd was voor de strijd in het Verre Oosten. Uit de blauwe golven (taak overzee) komt de zon op tegen een oranje lucht, aldus symbolisch voor de terugkeer van Nederlanders in het door de Japanners bezet Indië. Het embleem is in deze vorm nimmer gedragen en helaas is niet bekend waarom het niet werd ingevoerd. Wel diende het embleem als basis voor het onderscheidingsteken van de Expeditionaire Macht, zijnde het wapen van Batavia op een bruin schild met toevoeging van de letters E en M in oranje. Dit embleem, vermeld in het voorlopig kledingvoorschrift 1944, hoofdstuk II artikel 210 (zie afb. 3a), is echter weinig gedragen totdat het - op een rood schild met de letters E en M in wit - werd ingevoerd als embleem voor de 1e Divisie -7 dec., samengesteld uit dienstplichtigen die najaar 1946 naar Indië vertrokken.

Hoewel in artikel 6 van het OVW-besluit was bepaald dat de oorlogsvrijwilligers op de uniform een onderscheidingsteken zouden dragen, is de minister aanvankelijk hierin in gebreke gebleven. Pas bij Ministeriële Kennisgeving van 28 september 1946 voerde hij een onderscheidingsteken voor hen in, doch alleen voor de OVW's van de Koninklijke Landmacht (inclusief Luchtstrijdkrachten) en alleen voor een bepaalde groep van hen, dus niet voor de oorlogsvrijwilligers van de Koninklijke Marine, waaronder de grote groep OVW-mariniers. Maar hierover meer in het hoofdstuk 7.

Na aanmelding op het OVW-bureau werd een bewijs verstrekt zoals afgebeeld onder afb. 4 alsmede het oorlogsvrijwilligersspeldje dat op de burgerkleding diende te worden gedragen. Dit was een metalen insigne van 30 bij 35 mm dat een omhooggericht zwaard vertoonde, aan weerszijden omgeven door een lauwertak (in zwart), dus overgenomen uit het embleem van Rutten. Bovendien op dit embleem in boogvorm het woord OORLOGSVRIJWILLIGER (in oranje) - zie afb. 5.

Door het uitblijven van een onderscheidingsteken voor de uniform, zijn de metalen insignes ook wel op de plooi van de linkerborstzak van de battle dress blouse gedragen; dit was echter onjuist. Ook droegen OVW's soms een zespuntige oranje ster op de linker arm. Ook dit was onjuist, omdat deze oranje ster het onderscheidingsteken was voor vrijwilligers, die zich vóór 1 juli 1944 hadden aangemeld, dus in Engeland. Het waren veelal militairen van de Koninklijke Nederlandse Brigade 'Prinses Irene', zgn. Engelandvaarders, doch ook wel Nederlanders afkomstig uit Canada en Zuid-Afrika, die deze vrijwilligersster droegen.

Op 2 januari 1945 werd de reserve-kolonel Ir. G. H. Thal Larsen hoofd van het Centraal Vrijwilligers Bureau te Eindhoven. Het zal weinigen bekend zijn dat hij ook de ontwerper was van het Centraal Vrijwilligerskamp, dat begin 1945 op de Oirschotse hei werd gebouwd. Later werd dit de legerplaats Oirschot en nog later de Generaal-majoor de Ruijter van Steveninckkazerne. De bedoeling was dat de OVW's in dit kamp zouden opkomen en worden opgeleid, hetgeen door de in de tweede helft van 1945 gewijzigde omstandigheden niet meer heeft plaatsgevonden. 6)

5. Japan capituleert

Onverwacht voor de Nederlandse regering capituleerde Japan op 15 augustus 1945. In het gezagsvacuum, dat vooral op Java en Sumatra ontstond, grepen kwaadwilligen hun kans en een golf van terreur sloeg over Indië. Het gebied was onder toezicht gekomen van het Britse South East Asia Command en de Britten waren nu aangewezen het gezag over te nemen, de Japanse troepen te ontwapenen en orde en rust te handhaven, iets waarop zij niet waren voorbereid.

In Nederland, waar men onder de reeds geschetste zeer moeilijke omstandigheden met de legeropbouw was aangevangen, was men met de vorming van de Expeditionaire Macht nog niet veel verder dan de opleiding van het kader in Engeland. 7) Van de Gezagsbataljons voor Indië (GBI) waren 1473 man verscheept, doch zij vonden bij nadering van Australië de toegangspoorten aldaar gesloten.

Het gros van de Koninklijke Landmacht bestond in augustus 1945 uit zgn. Light Infantry Battalions, een van de Engelsen overgenomen organisatie. Zij waren bestemd voor tweede-lijnsfrontdienst en beschikten uit dien hoofde niet over ondersteuningswapens. De L.I.B.'s waren deels tot stand gekomen uit oorlogsvrijwilligers die zich via de aanmeldingsbureaus hadden gemeld, doch grotendeels uit oorlogsvrijwilligers die uit de BS afkomstig waren. Hele groepen, met eigen aanvoerders uit het verzet, kwamen in 1945 over naar de Koninklijke Landmacht. In augustus 1945 beschikte de KL over een twintigtal van deze lichte infanterie-

bataljons die bestemd waren voor bezettingstroepen in Duitsland, waar sommige bataljons zich reeds bevonden.

Onder de zich ongunstig ontwikkelende omstandigheden diende de Nederlandse regering echter zo spoedig mogelijk tot troepenverplaatsing naar Indië over te gaan en de keus viel hierbij op de lichte infanteriebataljons. Onvoorstelbaar waren de problemen om deze bataljons gereed te maken voor uitzending overzee. Zo dienden in de L.I.B.'s ook vrijwilligers die zich verbonden hadden om tot ten hoogste zes maanden na de bevrijding van Nederland dienst te doen in Europa. Zij dienden alsnog de lange verbandacte voor OVW te tekenen en zo zij dit niet wensten, dienden zij vervangen te worden door anderen.

Gaandeweg werden de moeilijkheden echter overwonnen en in september 1945 konden reeds vier bataljons uit Nederland vertrekken. De weg die zij volgden liep via Engeland, alwaar ze in kampen te Addershot en Wokingham gereed werden gemaakt voor uitzending naar de tropen. Over het algemeen hebben de bataljons twee tot vier weken in Engeland verbleven alwaar tropenkleding werd uitgereikt, vaccinaties plaats vonden en de zaken administratief werden afgewerkt. In de maanden september '45 t/m april 1946 vertrokken op deze wijze 23 bataljons, terwijl later in 1946 het 24e en laatste OVW-bataljon overzee is gegaan.

Hier is het de plaats te wijzen op de belangrijke rol die ZKH Prins Bernard in de totstandkoming van de OVW-bataljons heeft gehad. Allereerst heeft de Prins als Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten zeer veel bijgedragen tot de vorming van de bataljons onder moeilijke omstandigheden. Als Inspecteur-Generaal bezocht hij de OVW's in de Britse doorgangskampen te Adershot en Wokingham, alvorens zij naar het Verre Oosten vertrokken. Hier, temidden van zijn nieuwe, na-oorlogse soldaten waarmee hij zich sterk verbonden achtte, sprak de Prins het vertrouwen uit dat hij in hen had; een vertrouwen dat ze niet zouden beschamen.

6. Van bataljons tot brigades en divisies

Inmiddels waren in de grootste steden op Java en Sumatra Britse en Brits-Indische troepen aan land gegaan teneinde de Japanse troepen te ontwapenen en af te voeren. Spoedig kwamen zij in contact met de nationalistische en hun inmiddels gevormde strijdgroepen, een contact dat niet altijd even vreedzaam verliep (slag om Soerabaya, oktober 1945, waarbij de Britse brigade-generaal Malaby sneuvelde). Toen het troepenschip 'Alcantara' met vier OVW-bataljons Batavia naderde, besloot South East Asia Command deze troepen niet in Indië toe te laten, waarna ze werden doorgezonden naar het schiereiland Malakka. Terecht vreesden de Engelsen dat de Nederlandse troepen handhandig zouden ingrijpen, iets wat niet in hun politiek paste. Zeventien OVW-bataljons hebben zodoende enige maanden op Malakka doorgebracht, voordat ze voorjaar 1946 door de Engelsen op Java toegelaten werden.

Het was de regering inmiddels duidelijk, dat de losse bataljons in groter verband moesten worden ondergebracht. Eind november 1945 stuurde de minister van Oorlog de kolonel der Generale Staf Calmeijer naar Indië, teneinde aldaar na te gaan wat onder de gewijzigde omstandigheden moest worden georganiseerd. Naar aanleiding hiervan besloot de minister tot vorming van twee lichte divisies, elk bestaande uit drie brigades. Naast de reeds aanwezige lichte infanteriebataljons die door toevoeging van o.a. een ondersteuningscompagnie tot gevechtbataljons werden getransformeerd en een aantal uit ex-krijgsgevangenen opgerichte KNIL-bataljons, dienden nu ook de nodige hulpwapens en diensten te worden geformeerd en uitgezonden. Ook het personeel van deze hulpwapens en diensten bestond uit oorlogsvrijwilligers, waarvan de meesten in de loop van 1946 in dienst traden. Zij werden om bovenomschreven reden 'Calmeijer-eenheden' genoemd en bestonden uit:

- zes eskadrons pantserwagens
- zes afdelingen veldartillerie
- zeven genie veldcompagnieën en enige pelotons mechanische uitrusting
- acht compagnieën aan- en afvoertroepen
- zes brigade verbindingsafdelingen
- alsmede geneeskundige eenheden, bad- en waseenheden, veldbakkerijen, personeel van verplegings- en uitrustingstroepen en veldpostdetachementen..

De 'Calmeijer-eenheden' arriveerden in de loop van 1946 in Indië en brachten als tweede golf OVW's de brigades en de A- en B-divisie op sterkte. Deze brigades, waarin troepen van KL en KNIL naast elkaar dienden, groeiden na enige tijd uit tot de beste eenheden die ooit in het voormalig Nederlands-Indië gevochten hebben. 8)

7. Een bijzonder onderscheidingsteken

Toen het dan medio 1946 zo ver was dat men tot het oproepen van de eerste lichter na-oorlogse dienstplichtigen kon overgaan, waren er inmiddels meer dan 50.000 oorlogsvrijwilligers in dienst getreden. Het grootste gedeelte was inmiddels in Indië aangekomen, het restant in Nederland in opleiding zou spoedig volgen.

Door hun enthousiasme en hoog moreel, uitgaande van het voornemen na vijf jaren van bezetting iets te zullen gaan presteren, oogstten de oorlogsvrijwilligers na aankomst in Indië al spoedig waardering. De uit Duitse krijgsvangenschap bekende KNIL-officier, majoor M. van den Heuvel, die als commandant van het KNIL-bataljon Infanterie I op 29 juni 1946 bij Bandoeng sneuvelde, inspecteerde op last van de minister van Oorlog de OVW-bataljons op Malakka in februari 1946, kort voor hun inzet op Java. In een verslag in de Militaire Spectator noemt hij hen 'kerels van stavast die willen en zullen slagen ondanks alle moeilijkheden en tekortkomingen op militair gebied waarmee zij hun geïmproviseerde militaire loopbaan begonnen' en hij meldt de minister 'Wij kunnen in deze mannen het volste vertrouwen hebben, want inderdaad: zij zullen slagen!' 9)

In april en mei 1947 inspecteerde de Chef van de Generale Staf, luitenant-generaal mr. H. J. Kruls, de Nederlandse troepen in Indië. Na een bezoek aan het OVW-bataljon 7 (aanvankelijk 3) R.S. schrijft hij: 'Het zijn prachtkerels, soldaten van klasse, die de lof oogsten van ervaren KNIL-officieren die ze in actie hebben gezien en die verklaren nog nooit betere troepen onder hun commando te hebben gehad'. 10)

In Nederland echter, i.c. het Ministerie van Oorlog, klonk deze waardering vooralsnog niet en hoewel het OVW-besluit van 1 oktober 1944 in artikel 6 zonder misverstand bepaalde dat de oorlogsvrijwilligers op de uniform een door onze minister vast te stellen onderscheidingsteken zouden dragen, was dit onderscheidingsteken er in augustus 1946 nog steeds niet!

Inmiddels waren er reeds OVW's afgekeurd voor de tropen (waaronder een aantal zwaargewonden) teruggekeerd in Nederland om via het Algemeen Depot te Woerden te demobiliseren. De commandant van dit depot meldde de Inspecteur-Generaal dat deze mensen de militaire dienst verlieten zonder dat hen iets werd meegegeven waaruit bleek dat de overheid het op prijs stelde dat zij in Indië hun militaire dienst hadden verricht. Op 26 augustus richtte ZKH Prins Bernhard zich met brief nr. 11/2872 rechtstreeks tot de minister van Oorlog. Hierin drong hij aan op tenminste een schriftelijke blijk van waardering, te overhandigen bij demobilisatie. Begin september kwam het onderwerp onder ogen van de toenmalige minister van Oorlog A. H. J. L. Fiévez, die er geen gras over liet groeien. Reeds 20 september verscheen zijn Ministeriële Beschikking nr. 925 van het Militair Kabinet, Bureau 2 (zie bijlage I). In deze beschikking werd een bijzonder onderscheidingsteken Nederlands-Indië ingevoerd voor militairen van de Koninklijke Landmacht 'die zich in Nederlands-Indië

bevinden en aldaar aan land zijn gegaan vóór 1 oktober 1946'. Dit betrof voor het overgrote merendeel de oorlogsvrijwilligers, doch ook enige bij hen ingedeelde vooroorlogse reserve-officieren en dienstplichtige onderofficieren-specialisten, waarbij de grondslag van vrijwilligheid niet aanwezig was geweest. De minister vond overigens terecht dat het niet gewenst was tussen de verschillende categorieën personeel en onderscheid te maken. 11) Dit embleem, een khaki-kleurige pat, waarop in geel geborduurd de letters OVW, gedekt door een Koninklijke kroon, diende te worden gedragen op de rechter mouw, evt. onmiddellijk boven het rangonderscheidingsteken (chevrons).

Het embleem was ontworpen door de heer F. J. H. Th. Smits, toen werkzaam op het Militair Kabinet van de Minister van Oorlog, die reeds eerder onderscheidingsteken en decoraties had ontworpen. Met betrekking tot het OVW-embleem herinnert hij zich het volgende: `Begin september 1946 werd ik onverwacht bij Minister Fiévez geroepen, die mij vertelde dat er een onderscheidingsteken voor de oorlogsvrijwilligers in Indië ontworpen moest worden. Op mijn vraag wanneer dit ontwerp beschikbaar moest zijn, antwoordde hij: `NU!' Ik heb toen tijdens het gesprek het OVW-embleem ontworpen. Het kwam mij voor dat de letters OVW zich goed leenden voor het vormen van een monogram. De Koninklijke kroon gaf er bovendien het cachet aan dat de Prins als BNS en later als IGKL altijd aan de OVW's heeft willen geven'. De minister was het onmiddellijk met het ontwerp eens en nam het schetsje mee naar de vergadering van de Legerraad, waar het werd besproken. Zo ontstond in enige minuten het OVW-embleem. Het werd door de Legerraad goedgekeurd en in stof vervaardigd bij de firma Van Engelen & Evers te Heeze in Noord-Brabant. Het vervaardigen aldaar geschiedde volgens het oorspronkelijke schetsje, zegt dhr. Smits, `ik had nl. in de haast de kroon niet geheel recht boven de O getekend en de fabrikant heeft in de beoogde nauwkeurigheid de kroon ook iets uit het midden geborduurd'.

Het OVW-embleem werd met spoed naar Indië gezonden, alwaar het medio oktober arriveerde. Tegelijk met het voorlezen van een dagorder van de minister werd het embleem op 21 oktober 1946 aan de militairen in Indië die er recht op hadden uitgereikt. Hoewel de doortastendheid van de minister en het hieruit voortvloeiende onderscheidingsteken door de OVW's op grote prijs werd gesteld, was in feite niet geheel aan het gestelde in het Koninklijk Besluit van 1 oktober 1944 artikel 6 voldaan. Immers, ná 1 oktober 1946 zijn nog enige duizenden OVW's van de zgn. Calmeijer-eenheden in Indië gearriveerd. Bovendien werden de OVW's van de Koninklijke Marine, waarbij duizenden OVW-mariniers, niet in deze onderscheiding betrokken, terwijl het OVW-besluit dit toch duidelijk aangaf. Deze ongelijkheid in waardering is nimmer rechtgetrokken.

8. De verschillende uitvoeringen van het OVW-embleem (zie afb. 6)

Spoedig werden ook stoffen emblemen in Indië aangemaakt, met de hand geborduurd (zie tabel 6.1), doch aangezien de stoffen opgenaaide emblemen door het vele wassen der uniformen snel sleten en verschoten, werden de OVW-emblemen al gauw in metaal uitgevoerd, zoals dat ook met de overige mouwemblemen gebeurde. De metalen emblemen werden vervaardigd bij de metaalwarenfabriek Cordesius & Zonen aan de Goenoeng Sahari in het toenmalige Batavia.

Bij de eerste uitvoering bleek al spoedig dat de heraldische kroon niet zo goed paste bij de gestyleerde letters (zie afb. 6.2). De ontwerper van Cordesius is er toen toe overgegaan de kroon eveneens te styleren (zie afb. 6.3). In deze uitvoering is het OVW-embleem in Indië overwegend gedragen. Al spoedig kwam de commercie om de hoek kijken. Cordesius vervaardigde nl. ook OVW-emblemen in uitgeponste uitvoering in goudkleurig metaal (waarvan uiteindelijk de goudkleur verdween en de zilverkleurige ondergrond zichtbaar werd (zie afb. 6.4), aanschaf op eigen kosten.

OVW's op de eenzame buitenposten waren op de huisvlijt aangewezen. Emblemen zijn aangemaakt van koperplaat, naar het model van het stoffen mouwembleem met aangesoldeerde drukkers op de achterzijde ter bevestiging op de mouw (zie afb. 6.5), of werden uit koper gezaagd zoals bij het OVW-bataljon 2-13 R.I., dat op de uitgaanskleding alles in koper droeg, zoals het bataljonsembleem (eikeblad voor de Limburgse afkomst), het korpsembleem 13 R.I., klein model chevron in koperplaat en dus ook het OVW-embleem (zie afb. 6.6). Ook fantasiemodellen, bijv. op een ovaal koperen plaatje met de letters OVW in rood, wit en blauw zijn gesignaleerd (zie afb. 6.7). De Indische huisvlijt leverde OVW-emblemen op gezaagd uit pokhout (afb. 6.8), of uit wit been (afb. 6.9), zelfs fraaie exemplaren van karbouwhoorn ingelegd met wit been zijn bekend (zie afb. 6.10). Waarschijnlijk bestaan er van geen andere in Indië gedragen mouwemblemen zoveel variaties, hetgeen aangeeft hoezeer het embleem werd gewaardeerd.

9. Repatriëring en demobilisatie

Rest ons nog te melden hoe het onze oorlogsvrijwilligers in Indië en daarna bij de demobilisatie in Nederland verging. Door de ontreddeering waarin het Indonesische land en volk na de landingen op Java en Sumatra werd aangetroffen was het de OVW's duidelijk dat orde en veiligheid de basis voor te maken overkomsten moest zijn. Echter, voorlopig hadden de Engelsen het voor het zeggen en toen die waren vertrokken brak een periode van onderhandelen met de nationalistische leiders aan. Toen uiteindelijk het geduld van de Nederlandse regering was uitgeput en de eerste politionele actie in de nacht van 20 op 21 juli 1947 van start ging was dit naar het gevoel van velen reeds te laat. De thans aangevangen opmars verliep met goed resultaat; dáár waren ze voor gekomen en dáár hadden ze voor getraind onder de hete zon in Malakka. Echter, op last van de Verenigde Naties werd de opmars in de nacht van 4 op 5 augustus gestaakt. Wederom brak een tijd van ongewisheid aan, met marchanderen en slachtoffers, meer slachtoffers dan tijdens de juli/augustus actie. Een gevoel van teleurstelling overheerste bij de OVW's, velen bevonden zich al bijna twee jaar van huis en nog steeds scheen het einddoel, orde en rust brengen in geheel Indië onbereikbaar.

Onder deze omstandigheden nam de wens van de meesten van hen om gerepatriëerd te worden hand over hand toe. De regering die inzag dat de wissel op hun bereidheid groot genoeg was geweest opende in het najaar van 1947 de demobilisatiebesprekingen. 23 November 1947 deelde de Legercommandant in Indië, luitenant-generaal S. H. Spoor in een radio-rede mee dat GBI en Akantara-OVW's vóór 1 maart 1948 zouden demobiliseren, de overigen daarna. Verder hielden de demobilisatiebepalingen in, dat de zgn. residu's van de laatste vijf OVW-bataljons, die als aanvulling over de oudere OVW-bataljons waren verdeeld, niet gelijk met deze bataljons terug zouden gaan, doch uit deze bataljons moesten worden gelicht waarna hun verblijf in nieuw te vormen bataljons nog met enige maanden zou worden verlengd. De cynisme waarmee ze het uitstel opnamen kwam tot uitdrukking in hun slogan 'OVW-wegens enorm succes geprolonged!' in het soldatenblad 'Wapenbroeders'.

16 Januari 1948 keerde het eerste OVW-bataljon 2-14 RI (het Zeeuwse bataljon) alsmede de leden van het voormalige GBI in Nederland terug, in de loop van 1948, 1949 en 1950 gevolgd door de overige OVW's. Niet allen keerden terug; enige honderden bleven achter op de erevelden in de tropen, zij gaven hun leven voor het Indische avontuur. Anderen gingen over naar het KNIL bijv. naar de para's en commando's van KST, demobiliseerden in Indië of emigreerden rechtstreeks vanuit Java naar Nieuw-Zeeland en Australië. Een kleine kern van hen ging in beroepdienst over bij de krijgsmacht. Zij bleven gerechtigd tot het dragen van het OVW-embleem, dat als zgn. herinneringsembleem een plaats kreeg in het kledingvoorschrift VS 2-1594. Tot de invoering van het tweekleurig uniform in 1963 bleef dat met gele letters en kroon op een khakikleurige pat (zie afb. 6.11), hoewel het OVW monogram met kroon soms

ook rechtstreeks in de mouw van de dagelijks tenue-jas werd geborduurd, hetgeen dan vaak ten onrechte met gouddraad gebeurde (zie afb. 6.12). Na de invoering van het tweekleurig uniform werd het OVW-embleem in oranje geborduurd op bruine ondergrond (afb. 6.13).

Waren bij het vertrek der OVW's vaak moeilijkheden geweest op administratief gebied, gelukkig kan gezegd worden dat de demobilisatie uitstekend was geregeld en vlot verliep, mede omdat op 14 februari 1948 het Koninkrijk Besluit Demobilistievoorzieningen van kracht was geworden. Voor de uitvoering van de hierin gestelde bepalingen werd een Demobilisatieraad ingesteld, waarvan ZKH Prins Bernhard voorzitter was. De Prins, die regelmatig de repatriërende OVW's op de in Nederland aangekomen troepenschepen bezocht, leefde zeer mee met zijn soldaten van het eerste uur. Grotendeels dankzij zijn streven gaven verschillende grote bedrijven in Nederland bij het in dienst nemen van nieuw personeel voorkeur aan gedemobiliseerde militairen.

10. Het fenomeen OVW

Bij het vertrekken van de laatste oud-OVW uit de militaire dienst in 1987 is het goed nog even stil te staan bij het fenomeen OVW. Luitenant-kolonel J. J. A. Beaumont, een van de weinige beroepsofficieren die twee jaar een OVW-bataljon commandeerde, deed dit reeds in een epiloog voor het gedenkboek van zijn bataljon 1-5 RI (de boeaja's). Wij willen de lezer deze treffende beschrijving van de oorlogsvrijwilliger zeker niet onthouden (zie bijlage III). Velen die zich in 1944-45 aanmeldden hadden reeds bewogen jaren achter de rug. Het waren geen welvaarts kinderen, deze oorlogsvrijwilligers en de harde hand van de oorlog had hen al vroeg in aanraking gebracht met honger en ellende. Zij waren geconfronteerd geweest met oorlog en bezetting; onderduiken of als dat niet lukte: gedwongen tewerkstelling in Duitsland; verblijf in de illegaliteit en de gevaren daaraan verbonden, soms Duitse gevangenschap. Eigenlijk was voor hen, na het beëindigen van de oorlog en Duitse bezetting de tijd gekomen om een carrière, gezin en toekomst te gaan opbouwen. In plaats daarvan vertrokken ze vrijwillig naar onbekende oorden vol gevaren, aan de andere kant van de wereld. En hoewel zucht naar avontuur hun niet vreemd was waren zij bezield van idealisme. Het waren de beste zonen die Nederland in de na-oorlogse jaren voortbracht.

Naschrift

Tot invoering van een algeheel onderscheidingsteken voor alle OVW's, ongeacht wanneer zij in Indië aankwamen en voor zowel Koninklijke Landmacht (waarbij toen ook de Luchtmacht) als voor de Koninklijke Marine is het nimmer gekomen. Hoewel meer dan 50.000 OVW's, om in de termen van de minister van Oorlog uit 1944 te spreken 'van hun bereidwilligheid om vrijwillig deel te nemen aan het herstel van orde en vrede in Indië daadwerkelijk blij gaven' is deze groep in z'n geheel nimmer door de opvolgers van de minister onderscheiden. Waar in andere landen, zoals in België, Frankrijk en Canada naast de veldtochtmedailles een afzonderlijke decoratie werd ingesteld voor hen die in de 2e wereldoorlog vrijwillig dienstnamen, heeft de Nederlandse overheid die gelegenheid in 1950, toen alle OVW's waren teruggekeerd, laten liggen. Wanneer in 1987 de laatste oud-OVW de militaire dienst zal hebben verlaten zal het bijzonder onderscheidingsteken, zoals ingevoerd in september 1946 bovendien niet meer gedragen worden.

Noten:

- 1) Dit is de kapitein vakd. der intendance J. Keijzer, die zich in 1945 als OVW meldde en 20 september 1945 met 3(7)e bataljon van het Regiment Stoottroepen naar Indië vertrok.
- 2) 22 Juni 1944 bepaalde de regering te Londen dat vrijwilligers, dienstplichtigen en zij die tot het reservepersoneel behoorden, naar elke plaats konden worden gezonden waar hun aanwezigheid in het belang van het Koninkrijk noodzakelijk zou zijn. De formele wetswijziging hiertoe liet overigens nog tot 1947 op zich wachten.
- 3) Op 19 juli 1945 was het aantal aanmeldingsbureaus voor oorlogsvrijwilligers in het gehele land uitgebreid tot 78, het zouden er 80 worden.
- 4) Voor een goed begrip moge worden opgemerkt dat de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten werden aangemerkt als 'vrijwilligers' welke betekenis anders is dan die van 'oorlogsvrijwilligers', een benaming die was weggelegd voor hen die volgens de regels van het Oorlogsvrijwilligersbesluit van 1 oktober 1944 per door de korpscommandant bekrachtigde verbandacte waren aangenomen.
- 5) G. M. Rutten werd op 8 maart 1945 als reserve-eerste luitenant-voorlichtingsofficier toegevoegd aan de staf van de Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten (Sectie VII Voorlichting) en in 1946 als reserve-kapitein redacteur van het soldatenweekblad 'De Pen Gun'.
- 6) Zie artikel in 'De Pen Gun', weekblad voor de Nederlandse Strijdkrachten, 1e jaargang nr. 25, dd. 14 november 1945.
- 7) Dit kader is in 1946 ingedeeld bij de 1e divisie-7 december en de 2e divisie die beiden werden samengesteld uit dienstplichtigen en najaar 1946 resp. voorjaar 1947 naar Indië vertrokken.
- 8) Majoor J. F. R. Vogelpoel in 'De Koninklijke Landmacht na de tweede wereldoorlog', uitgave Departement van Defensie, Krijgsgeschiedkundige Afdeling, 's-Gravenhage 1959.
- 9) 'De L.I.B.'s bestemd voor Nederlands-Indië door M. van den Heuvel, majoor-KNIL in de Militaire Spectator juli 1946.
- 10) 'Op inspectie' door luitenant-generaal mr. H. J. Kruls, Chef van de Generale Staf, uitgave Elsevier, Amsterdam-Brussel 1947.
- 11) Dit hield dus in dat bij een OVW-onderdeel dat vóór 1 oktober 1946 aan land was gegaan IEDEREEN was gerechtigd het onderscheidingsteken te dragen. Behalve dus de OVW's met de lange verbandacte ook bijv. de reserve-officieren van de Militaire Administratie die door het gebrek aan korpsadministrateurs waren opgeroepen en met het onderdeel werden uitgezonden. Ook de overigens zeer sporadisch in de OVW-onderdelen aanwezige beroepsofficieren, en -onderofficieren, die dus geen OVW waren in de zin van het oorlogsvrijwilligersbesluit, doch op grond van hun beroepsofficier en -onderofficier zijn eveneens naar Indië uitgezonden konden worden.

Bronnen:

Behalve de in het artikel genoemde bronnen in de vorm van Koninklijke Besluiten Ministeriële Beschikkingen, boekwerken en tijdschriften is geput uit:

- 'Kerels van de daad, onze oorlogsvrijwilligers in Malakka en Indië', door Willem van de Poll, 's-Gravenhage 1947

'LIB's in de tropen', een overzicht van het verblijf van onze oorlogsvrijwilligers bij de Lichte Infanteriebataljons in het voormalig Nederlands-Indië 1945-1949, door B. C. Cats. Uitgave Departement van Defensie, Hoofdkwartier van de Generale Staf, Sectie Krijgsgeschiedenis, 's-Gravenhage 1961.

- 'De Binnenlandse Strijdkrachten' door G. J. van Ojen Jr., reserve luitenant-kolonel vsd, hoofd van de Sectie Krijgsgeschiedenis, 's-Gravenhage 1972.